

УДК 338.5

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2019-6.12>Євтушенко В.А.¹

кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу, менеджменту та підприємництва, доцент,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кудінова М.М.²

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу, менеджменту та підприємництва,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

МЕХАНІЗМ ЦІНОУТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто сутність цінової політики. Виділено особливості державного цінового регулювання. Встановлено, що цей процес зараз знаходиться на стадії реформування та трансформації, отже без розуміння основних тенденцій, що в майбутньому будуть притаманні цьому процесу неможливо займатися дієвою ціновою політикою в жодній організації. Визначено, що ціновому регулюванню фактично підлягає втричі більше сфер, ніж передбачено Урядом: 139 сфер замість 43, вони охоплюють достатньо велику кількість суб'єктів господарювання в Україні, найбільш поширеними серед них є фіксовані та граничні ціни. Проаналізовано рекомендовану експертами BRDO модель «цінового контролю», встановлено, що зменшення кількості сфер регулювання посилить економічну свободу суб'єктів господарювання та захистить права споживачів.

Ключові слова: ціна, ціноутворення, механізм, державне цінове регулювання, інструменти регулювання ціноутворення.

МЕХАНІЗМ ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Евтушенко В.А., Кудінова М.М.

В статье рассмотрена сущность ценовой политики. Выделены особенности государственного ценового регулирования. Установлено, что этот процесс сейчас находится на стадии реформирования и трансформации, поэтому без понимания основных тенденций, которые в будущем будут присущи этому процессу невозможно заниматься эффективной ценовой политикой ни в одной организации. Определено, что ценовому регулированию фактически подлежат втрое больше сфер, чем предусмотрено действующим законодательством: 139 сфер вместо 43, они охватывают достаточно большое количество субъектов хозяйствования, вклад которых в ВВП Украины оценивается в 18%. Рассмотрены основные инструменты регулирования ценообразования в Украине, наиболее распространенными среди них являются фиксированные и граничные цены. Проанализирована рекомендованная экспертами BRDO модель «ценового контроля», установлено, что уменьшение количества сфер регулирования усилит экономическую свободу субъектов хозяйствования и защитит права потребителей.

Ключевые слова: цена, ценообразование, механизм, государственное ценовое регулирование, инструменты регулирования ценообразования.

MECHANISM OF PRICING IN UKRAINE

Evtushenko Victoria, Kudinova Marina

The purpose of the study is to summarize the features of pricing policy in general, to identify the directions of state regulation of prices in accordance with current trends in reforming the country's economy and to determine their impact on the mechanism of pricing organizations. An effective pricing policy ensures the competitiveness and profitability of the business. For the effective formation of the pricing mechanism in Ukrainian organizations, it is advisable to understand, first, the system of elements that generate it, and secondly, the "price game rules" established at the state level. The latter factor is quite influential today in the national economy, as more than 170 activities are subject to state price regulation. The research methodology is based on observation methods (trends of state price regulation in Ukraine are analyzed), comparison (comparison of the model of "administrative state price regulation" and the model of "price control"), analysis and synthesis (consider the system of state regulation of prices), induction and deduction (the features of the modern pricing mechanism in Ukraine are highlighted). The article deals with the essence of pricing policy. The features of state price regulation are highlighted. It is established that this process is currently undergoing reform and transformation, so without understanding the main trends that in the future will be inherent in this process it is impossible to pursue an

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7764-2277>

² ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1525-8464>

effective pricing policy in any organization. It has been determined that price regulation is actually three times more areas than the Government has envisaged: 139 instead of 43, they cover a sufficiently large number of economic entities whose contribution to Ukraine's GDP is estimated at 18%. The basic instruments of pricing regulation in Ukraine are considered, the most common among them are fixed and marginal prices. The "price control" model recommended by BRDO experts is analyzed, it is found that reducing the number of spheres of regulation will enhance economic freedom of economic entities and protect consumer rights, will help to stabilize price policy, develop competition and strengthen the principles of market pricing. Research into the foundations of the current state price regulation process demonstrates its obsolescence and the need for change, the state is currently unable to respond sufficiently effectively to changes in prices and inflation, and losses of economic entities amount to billions of hryvnias. The law regulates the compensation of the difference between regulated and economically justified prices, but in practice it is not granted, so state benefits are actually realized at the expense of business. The study is of practical interest for organizations that, in the future, will be subject to mandatory government regulation in the future to understand the basic rules and features of pricing, as well as for all Ukrainian businesses to better understand the new pricing rules.

Keywords: price, pricing, mechanism, state price regulation, pricing tools.

Постановка проблеми. Ефективна цінова політика забезпечує конкурентоспроможність та прибутковість бізнесу. Для результативного формування механізму ціноутворення в українських організаціях доцільно розуміти, по-перше, систему елементів, які його генерують, по-друге, «правила цінової гри», що встановлюються на рівні держави. Останній фактор є досить впливовим сьогодні в національній економіці, оскільки більш ніж 170 видів діяльності підлягають державному ціновому регулюванню. Відмітимо також, що ця сфера нормативного регулювання зараз знаходиться на стадії реформування та трансформації, отже без розуміння основних тенденцій, що в майбутньому будуть притаманні цьому процесу неможливо займатися дієвою ціновою політикою в жодній організації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню проблем теорії та практики сучасного ціноутворення присвячені дослідження О.І. Андрусь, Н.В. Барахтян, В.В. Божкової, Н.О. Власової, В.А. Дерій, З.В. Задорожного, Л.М. Круковської, М.А. Окландер, Г.О. Сукрушевої та ін. Вивчення проблем державного регулювання цін займалося, зокрема, Н.В. Верхоглядова, Л.С. Головка, Л.І. Дідківська, Л.О. Шкварчук, та ін. В той же час систематизація сучасних норм та особливостей ціноутворення з огляду державного втручання в цей процес сьогодні досліджено не достатньо, тому саме цьому питанню присвячено наукову статтю.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення особливостей цінової політики в цілому, виділення напрямів державного регулювання цін згідно сучасних тенденцій реформування економіки країни та визначення їх впливу на механізм ціноутворення організації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існуючий механізм ціноутворення в цілому підтримує розвиток бізнесу та національної економіки. Використовуючи цінову політику підприємство може змінювати розмір прибутку, покращувати оборотність продукції, посилювати конкурентоздатність та утримувати свою частку на ринку. Не дивлячись на вільне ціноутворення, що існує в Україні, підприємці мають ще знати та виконувати певні цінові правила, що встановлює держава й які обов'язкові до виконання.

Зараз Україна знаходиться на стадії реформування державної сфери регулювання ціноутворення. Закон України «Про ціни і ціноутворення» від 2012 р. встановив державне регулювання цін на категорії товарів, що справляють значний вплив на загальний рівень

і динаміку цін, мають істотну соціальну значущість та виробляються природними монополіями [1]. При цьому перші дві категорії в законодавстві чітко не визначені, що призводить до довільного їх тлумачення уповноваженими органами. Як наслідок – ціновому регулюванню фактично підлягає втричі більше сфер, ніж передбачено Урядом: 139 сфер замість 43 [11]. Ці сфери охоплюють достатньо велику кількість суб'єктів господарювання, вклад яких у ВВП України оцінюється у 18% (рис. 1).

Держава використовує наступні інструменти регулювання ціноутворення:

1) установлення обов'язкових для застосування суб'єктами господарювання: – фіксованих цін; – граничних цін; – граничних рівнів торговельної надбавки (націнки) та постачальницько-збутової надбавки (постачальницької винагороди); – граничних нормативів рентабельності; – розміру постачальницької винагороди; – розміру доплат, знижок (знижувальних коефіцієнтів); 2) запровадження процедури декларування зміни ціни та/або реєстрації [1].

Найбільш поширеними серед них є фіксовані ціни та граничні ціни (рис. 2).

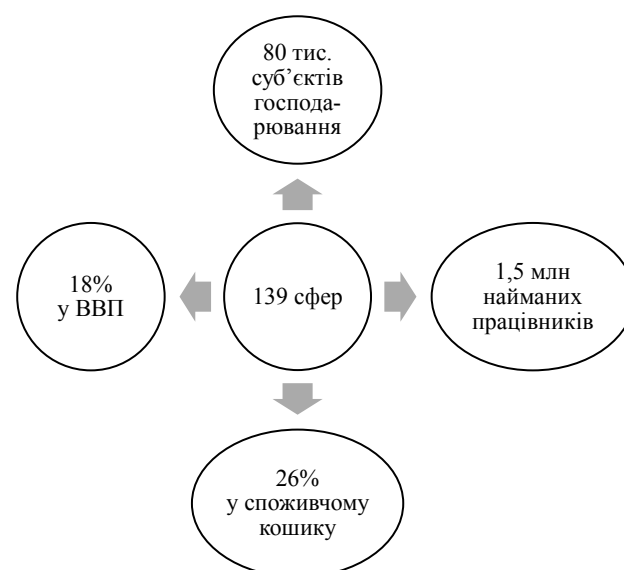

Рис. 1. Сфери, цінова політика яких адміністративно регулюється в Україні

Джерело: сформовано автором на основі [10]

Рис. 2. Інструменти державного цінового регулювання, %

Джерело: сформовано автором на основі [10]

Коли використовується фіксована ціна, продавець не має ніякої можливості її змінити, тому що він не має права змінити елементи системи ціноутворення. Подібні ціни встановлюються на невизначений строк, скасовуються лише на підставі рішення певного уповноваженого органу у сфері ціноутворення. Зміна можлива також за рішенням органу, який її схвалив. Фіксовані ціни використовуються в плановій економіці, однак в умовах ринкової економіки їх використовують при ціноутворенні на товари громадського використання (природний газ, електро- і теплоенергію, перевезення вантажів залізничним транспортом тощо); в екстремальних умовах (у разі війни, стихійного лиха, кризи в економіці, гострого дефіциту товарів тощо) [10]. В цілому ці ціни встановлюються на важливі для держави товари та послуги, виробництво яких зосереджено на підприємствах-монополістах. До прикладу фіксованих цін в Україні можна віднести ціну на газ для населення, яка встановлюється на певний період, періодично переглядається згідно тенденцій ринкового середовища та інших факторів впливу. Однак ця ціна все ж таки має відмінності по території України, виходячи з врахування в ній витрат на постачання й розподіл.

Встановлення граничних цін, тобто максимального чи мінімального її рівня, є ефективним інструментом регулювання в умовах дефіциту та гарантією населенню від цінових зловживань з боку виробників в умовах відсутності конкуренції на внутрішньому ринку. Багато розвинутих країн раніше використовували регулювання верхніх меж цін на товари першої необхідності (наприклад, продукти харчування). Зараз потреби в цьому немає, тому що на ринку необхідні товари та послуги представлені в достатній кількості, між організаціями існує конкуренція, яка унеможливує монополізм виробників і торговців. Прикладом застосування

граничних цін в Україні може бути встановлені Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, граничні тарифи на універсальні послуги поштового зв'язку. Так, з 1 січня 2018 року набрали чинності нові Граничні тарифи на універсальні послуги поштового зв'язку, затверджені Рішенням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації [10].

Експерти Офісу ефективного регулювання (далі BRDO) рекомендують трансформувати існуючу модель «адміністративного державного цінового регулювання» у модель «цінового контролю». За їх висновками, цінове регулювання доцільно застосовувати для 61 сфери. Зокрема, завжди у сферах, що мають негативний зовнішній ефект, та для ринків діяльності природних монополій, у соціальній сфері – за умови необґрунтованого коливання цін. Решта 78 сфер потребують його скасування, додаткового спостереження або внесення змін до відповідних регуляторних актів (рис.3).

При цьому, за рекомендаціями BRDO, невід'ємними компонентами моделі «цінового контролю» мають стати: постійний моніторинг усіх товарних груп, на які запроваджено державне регулювання цін, товарів природних монополій та соціально значущих товарів; тимчасовий моніторинг певних товарних груп у разі, якщо за останні 3 місяці зростання цін перевищило 30%; аналіз причин зростання/коливань цін на ринках і прийняття відповідного рішення щодо цінового регулювання; ефективний державний контроль нагляд у сфері, визначення виключного переліку відповідальних органів; збільшення розміру адміністративної відповідальності та забезпечення механізмів притягнення до неї за порушення [8].

На рис. 4 схематично зображено механізм трансформації існуючої системи ціноутворення в Україні згідно рекомендацій BRDO.

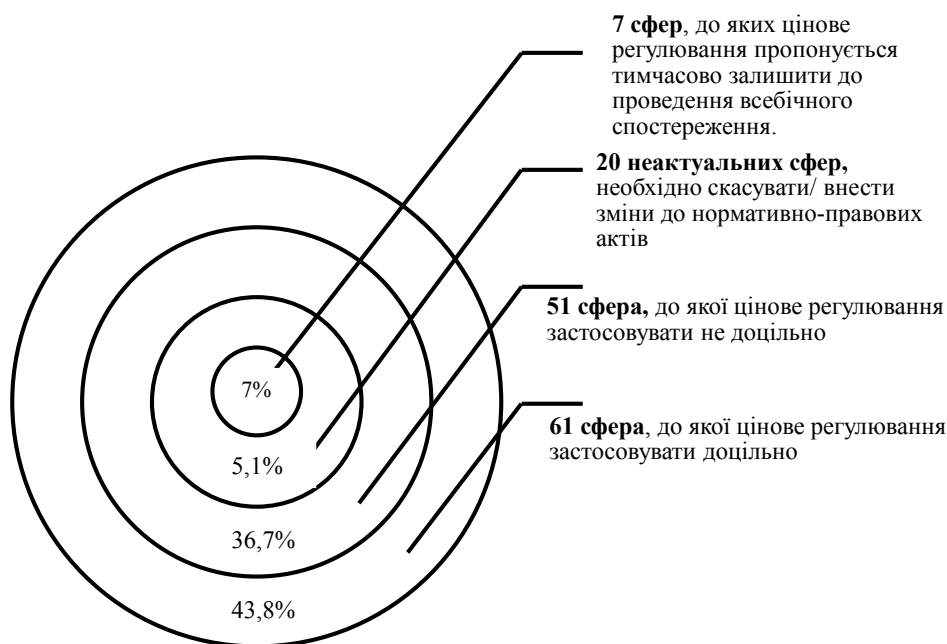

Рис. 3. Результати аналізу доцільності застосування державного цінового регулювання

Джерело: сформовано автором на основі [10]

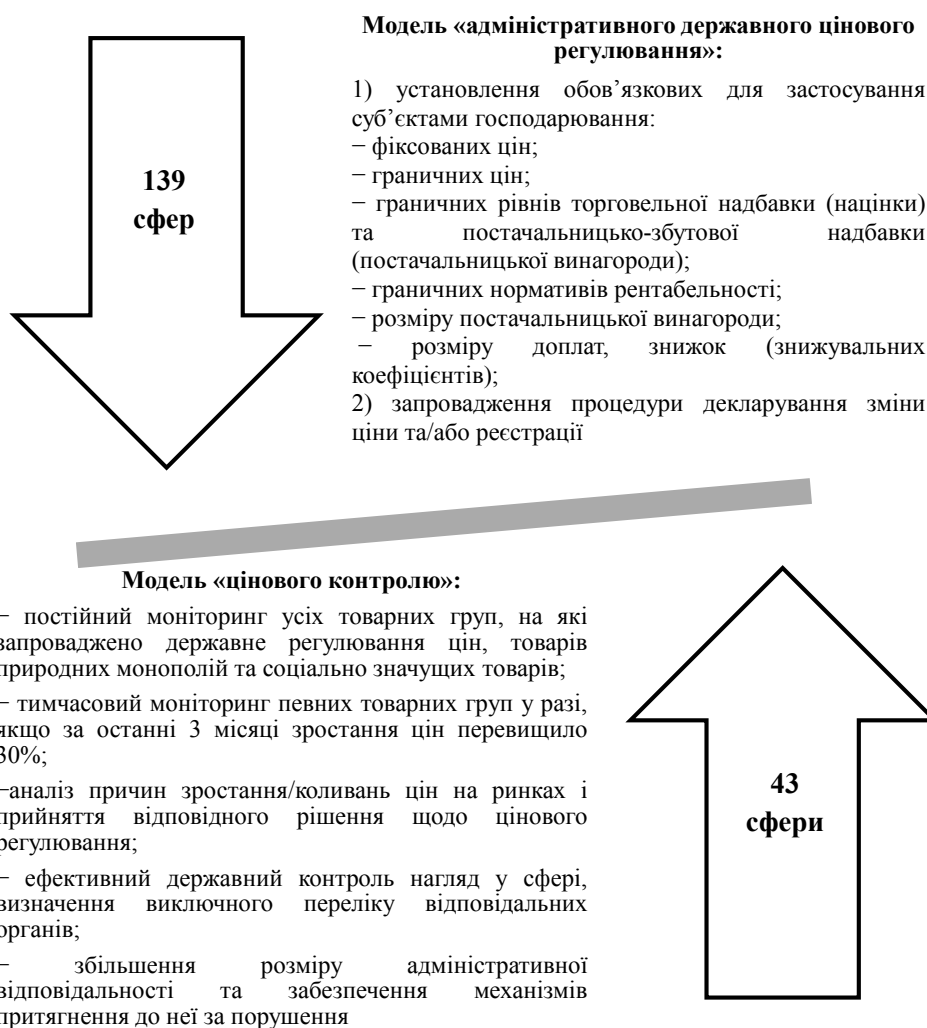

Рис. 4. Механізм трансформації існуючої системи ціноутворення в Україні.

Джерело: сформовано автором на основі [8; 10; 11]

В цілому виділені напрями покращення державного регулювання ціноутворення в Україні за умови їх практичної, а не формальної реалізації, є позитивними. Зменшиться кількість сфер регулювання – з 139 до 43, що посилить економічну свободу суб'єктів господарювання, в той же час збільшиться нагляд та контроль над сферами, які є надважливими для держави, їх розвитку та регулюванню буде приділено максимально уваги, й відповідно споживачі отримають більші гарантії якості, захисту та обґрунтованості ціни. Водночас відсутність постійного регулювання не означатиме повну безконтрольність, відповідні органи постійно здійснюючи моніторинг цін по всім галузям України, будуть виявляти «порушників», які згідно нових правил будуть нести за свої неправомірні

дії більшу відповідальність та можуть бути оштрафовані за їх порушення.

Висновки з проведеного дослідження. Дослідження засад існуючого процесу державного цінового регулювання свідчить про її застарілість та необхідність змін, держава наразі не в змозі достатньо ефективно реагувати на зміни цін та інфляцію, а втрати суб'єктів господарювання сягають мільярдів гривень. Закон регламентує компенсацію різниці між регульованими та економічно обґрунтованими цінами, проте на практиці вона не надається, тому державні пільги фактично реалізуються за рахунок бізнесу. Запропонована BRDO нова модель «цінового контролю» сприятиме стабілізації цінової політики, розвитку конкуренції та посиленню засад саме ринкового ціноутворення.

1. Про ціни і ціноутворення: Закон України № 5007-VI від 21.06.2012 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/go/5007-17> (дата звернення: 02.12.2019).

2. Андрусь О.І. Аналіз проблем сучасного ціноутворення в Україні та обґрунтування шляхів підвищення його ефективності. *Ефективна економіка*. 2013. №5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2027> (дата звернення: 02.12.2019).

3. Божкова В.В. Дослідження факторів маркетингового ціноутворення на вітчизняних промислових підприємствах. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 2. С. 40–48.

4. Верхоглядова Н., Львіна С. *Основи ціноутворення*. Київ, 2007. 251 с.

5. Гут Л.В., Мотольська К.В. Аналіз проблем сучасного ціноутворення та шляхи підвищення його ефективності. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Випуск 3(14). С. 377–380.

6. Дерій В. Проблеми обліку витрат і доходів підприємства та перспективи їх вирішення в Україні. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2008. № 4. С. 7–11.

7. Дідківська Л. І., Головка Л.С. *Державне регулювання економіки*. Київ, 2002. 356 с.

8. Експерти рекомендують змінити цінове регулювання в Україні. 2018. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2483531-eksperti-rekomenduiut-zminiti-cinove-reguluvannya-v-ukraini.html> (дата звернення: 02.12.2019).

9. Задорожний З.В. Проблемні аспекти нормативної бази організації управлінського обліку. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2015. № 3. С. 43–52.

10. Зелена книга. Аналіз державного цінового регулювання. 2018. URL: <https://regulation.gov.ua/book/92-zelena-kniga-analiz-derzhavnogo-cinovogo-reguluvannya> (дата звернення: 02.12.2019).

11. Нова модель цінового контролю сприятиме стабільності цін та розвитку конкуренції. 2018. URL: <https://brdo.com.ua/top/nova-model-tsinovogo-kontrolyu-spruyatyme-stabilnosti-tsin-ta-rozvytku-konkurensiyi/> (дата звернення: 02.12.2019).

12. Шкварчук Л. О. *Ціноутворення*. Київ, 2006. 460 с.

1. Pro tsiny i tsinoutvorennia: Zakon Ukrainy. № 5007-VI. 21.06.2012 [On prices and pricing: Law of Ukraine]. 2012. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/go/5007-17> (accessed 02 December 2019) (in Ukrainian)

2. Andrus, O.I. (2013). Analiz problem suchasnogo cinoutvorennia v Ukraini ta obgruntuvannya shlyahiv pidvishennia jogo efektyvnosti [Analysis of problems of modern pricing in Ukraine and discussion of ways of its effectiveness]. *Efektivna ekonomika*. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2027> (accessed 02 December 2019) (in Ukrainian)

3. Bozhkova, V.V., Ryabchenko, I.M. (2013). Doslidzhennia faktoriv marketingovogo cinoutvorennia na vitchiznyanih promislivih pidpriemstvakh [Investigation of the factors of marketing pricing at domestic industrial enterprises]. *Marketing i menedzhment innovacij*, № 2, pp. 40–48 (in Ukrainian)

4. Verkhohliadova N., Ilina S. (2007). *Osnovy tsinoutvorennia* [Basics of pricing]. Kyiv, 251 p. (in Ukrainian)

5. Gut, Lyubov, Motolska, Kristina (2019). Analiz problem suchasnogo cinoutvorennia ta shlyahi pidvishennia jogo efektyvnosti [Analysis of problems of modern pricing and ways to improve your efficiency]. *Prirazovskij ekonomichnij visnik*, № 3(14), pp. 377–380. (in Ukrainian)

6. Deriy, V. (2008). Problemi obliku vitrat i dohodiv pidpriemstva ta perspektivi yih virishennia v Ukraini [Problems of accounting of expenses and revenues of the enterprise and prospects of their solution in Ukraine]. *Buhgalterskij oblik i audit*, № 4, pp. 7–11. (in Ukrainian)

7. Didkivska, L.I., Holovko, L.S. (2002). *Derzhavne rehuliuвання ekonomiky* [State regulation of Economy]. Kyiv, 356 p. (in Ukrainian)

8. Eksperty rekomenduiut zminyty tsinove rehuliuвання v Ukraini [Experts recommend changing price regulation in Ukraine]. 2018. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2483531-eksperti-rekomenduiut-zminiti-cinove-reguluvannya-v-ukraini.html> (accessed 02 December 2019). (in Ukrainian)

9. Zadorozhny, Z. V. (2015). Problemni aspekty normativnoyi bazi organizaciyi upravlinskogo obliku. [Problematic aspects of normative base of management accounting organization]. *Visnik Ternopil'skogo nacionalnogo ekonomichnogo universitetu*, № 3, pp. 43–52. (in Ukrainian)

10. Zelena knyha. Analiz derzhavnoho tsinovoho rehuliuвання [Green Paper. Analysis of the state price regulation]. 2018. URL: <https://regulation.gov.ua/book/92-zelena-kniga-analiz-derzavnogo-cinovogo-reguluvanna> (accessed 02 December 2019). (in Ukrainian)

11. Nova model tsinovoho kontroliu spryiatyme stabilnosti tsin ta rozvytku konkurentsii [The new model of price control will promote price stability and competition]. 2018. URL: <https://brdo.com.ua/top/nova-model-tsinovogo-kontrolyu-spryiatyme-stabilnosti-tsin-ta-rozvytku-konkurentsii/> (accessed 02 December 2019). (in Ukrainian)

12. Shkvarchuk, L.O. (2006.) Tsinoutvorennia [Pricing]. Kyiv, 460 p. (in Ukrainian)

E-mail: marina_kudinova@meta.ua